

Franz Kafka'nın Eserlerinde Yabancılaşma Problemi*

The Problem of Alienation in the Works of Franz Kafka

NURİ ÇİÇEK

Aksaray University

Received: 19.03.15 | Accepted: 11.06.15

Abstract: The objective of this study is to analyze the problem of alienation through in the works of Franz Kafka. Alienation is one of the most important issues of individual in the contemporary world which could be observed in every aspect of life. The description of human relations has been properly narrated in the literal works. For this reason, Franz Kafka's works were studied as a sample of philosophy and literature relationship within the scope of alienation problem.

Keywords: Franz Kafka, philosophy, literature, relation of philosophy and literature, alienation.

* Bu makale yazarın 2012 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırladığı *Franz Kafka'da Yabancılaşma Problemi* adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Giriş

Yabancılaşma felsefeden, psikolojiye, sosyolojiye ve ekonomiye kadar geniş bir alanda düşünürlerin ilgi alanları açısından tanımladıkları çok yönlü bir kavramdır. Bu kavram çağımızda gündelik dilde de kullanılmaktadır. Toplum, kültür, dil, din, siyaset, ahlak ve daha pek çok alanda yabancılaşmadan bahsedilmektedir. Ancak çoğu kez pek ne olup bittiği anlaşılmadan kaçıp kurtulmak istenen bir durumu da ifade etmektedir. Ayrıca toplumsal örgütlenme biçimleriyle etkisi genişleyen, bu etkisini de bireyin yaşantısında yoğun olarak hissettiren bir durumdur.

Yabancılaşma, bir yönüyle insanın yeryüzündeki tarihi kadar eski bir sorun olarak ele alınırken, diğer taraftan da modern sorunlardan biri hatta birçok sorunun kaynağı kabul edilmektedir. (Ertoý, 2007: 16) Yabancılaşma 'özgün anlamı içinde, bir şeyi ya da kimseyi başka bir şeyden ya da kimseden uzaklaştıran, başka bir şeye ya da kimseye yabancı hale getiren eylem ya da gelişme' (Cevizci, 2000: 1099) olarak tanımlanır. 'Yabancılaşmanın Latince orijini *alienatio*'dur. Bu isim, anlamını *alienare* (bir şeyi başkasının kılmak, almak, çıkarmak) fiilinden almıştır. *Alienare* başkasına ait olmak ve başkası ile ilgili olmak anlamında *alienus*'tan türemiştir. Nihayet *alienus* ise sıfat olarak 'başka', isim durumunda ise 'başkası' anlamına gelen *alius*'tan türemiştir.' (Ertoý, 2007: 18)

'Latince *alienatio* kavramının, toplumun günlük yaşamının en az üç değişik alanında ve çok çeşitli anlamlarda kullanıldığı bilinmektedir. Örneğin bunlar: 1. Hukuk alanında, *translatio-venditio* karşılığı olarak, devretme, elden çıkarma, zilliyet-mülkiyet hakkını başkasına verme anlamında; 2. Toplumbilim alanında, *disiunctio-aversatio* karşılığı olarak, ayrılmak, diğer insanlardan, yurdundan, tanrılardan ayrı düşmek, kopmak anlamında; 3. Tıp-Psikoloji alanında, *demetia-insania* karşılığı olarak, çılgınlık, tinsel şaşkınlık, gibi bir tür bunama ya da psikişik bozukluklar demeti, ruh hastalığı karşılığı olarak kullanılmıştır.' (Teber, 2001: 140) Bugün düşünürlerin ele aldığı yabancılaşma kavramının kökleri Latince kullanımına dayanmaktadır.

'Yabancılaşma kavramının felsefi serüveni G.W.F. Hegel (1770-1831) ile başladı.¹ Kavram Hegel'le başlayan şaşkırtıcı serüveninden önce Ortaçağ

¹ G.W.F. Hegel yabancılaşma kavramını ve bu kavramla ne kast ettiğini 1807 yılında yayın-

hekimleri ve papazları tarafından 'cin çarpmış', 'artık insan değil', 'başka bir şey', 'delirmiş' anlamında kullanıldı.' (Tuğcu, 2002: 11)

Felsefi serüveninden önce akıl hastalıklarını tanımlamada kullanılan yabancılaşma kavramı felsefi serüveniyle birlikte günümüz disiplinlerinde inceleme konusu yapılan önemli bir kavram haline gelmiştir. Bu disiplinler içerisinde edebiyat da konunun geniş kitleler açısından tanınması ve sorun olarak incelenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Eserlerinde yabancılaşma temasını yansıtan yazarlar sorunun çözümüne yönelik çalışmalara da ışık tutmuşlardır. Yabancılaşmanın modern toplum içindeki yapısı, birey üzerindeki baskıcı etkisi ve birey ile toplum hayatında yol açtığı sorunların göz önüne serilmesinde kuşkusuz bu yazarların etkisi büyük olmuştur.

Problemler felsefi bir tarzda ele alınabileceği gibi edebi bir tarzda da ele alınabilir. 'Bir eserin felsefi olabilmesi için, refleksif, yani geriye dönüşümcü olması, mantıksal ve tutarlı önermelerden oluşması, var olan karşısında bir tavır alışı dile getirmesi, eleştirel ve genel yani, evrensel olması; bütünü kapsamayı, anlatımı duygulu kılan öğelerden bağımsız olması gerekir.' (Öktem, 2010: 5) Felsefi eser felsefi problemlere yönelik bilgiler veren, bu problemleri derinliğine inceleyerek mantıksal akıl yürütmeler çerçevesinde temellendirmeler yapan eserdir. İnsan varoluşu çerçevesinde karşımıza çıkan kaygı, sıkıntı, korku, öfke, umutsuzluk, özgürlük, sevinç, aşk benzeri duygular felsefi bir eserin teorik ve soyut anlatımıyla anlaşılabilir. Felsefenin teorik ve soyut anlatımı edebiyat aracılığıyla pratik ve somut bir hale bürünebilir. Bu yolla da anlatılması zor olan bazı durumlar anlaşılabilir bir hale gelebilir. Anlatım aracı olarak edebiyatı kullanmak felsefi bir problemin evrenselliğinden uzak kalabilir, ancak bu uzaklık tamamıyla felsefenin dışında kalmak anlamına gelmemelidir.

Tek bir tarzda felsefe yapmaya çalışmak felsefi sorgulamaya ve felsefi düşünceye vurulan bir darbedir. Felsefe teorik olabileceği gibi edebi bir eserde de kendini açığa vurabilir. Bu yolla da felsefi saha da bir genişlik sağlanabilir. Bu sayede edebiyat insani etkinliğin felsefeyle tam açıklana-

---

ladığı "Tin'in Fenomenolojisi" adlı eserinde açıklamıştır. G.W.F. Hegel'in sözü edilen eserinde kendine yabancılaşan Tin düşüncesiyle yabancılaşma kavramı felsefi olarak ilk kez ele alınmıştır. Hegel'e göre Tin kendini bilmek ister ve kendini arar. Bu aramak ve bilmek faaliyeti Tin'in kendini dışı vurmasıyla gerçekleşir. Tin'in kendinden ayrılması, kendinden başka bir şey olmasıdır. Bu süreç Tin'in kendi kendine yabancılaşmasıdır. Tin kendini bilerek ve tanyarak bu yabancılaşmadan kurtulabilir.

mayacağı bazı durumlarda, insanı anlamanın bir aracı olarak felsefeye ışık tutabilir. ‘Edebiyat, yoğun duyguların somut bir anlatım aracı olarak, felsefeye hizmet etmekte; felsefenin soyut ve kuru kavramsal diliyle anlatılmayan bazı duygulanımlara tercüman olmaktadır.’ (Öktem, 2010: 16) Bu görüşlere örnek olabilecek önemli bir yazar da Franz Kafka’dır.

1. Kafka ve Yabancılaşma

Franz Kafka’nın eserleri modern insanın içinde bulunduğu durumun anlaşılmasında yol göstericidir. Yabancılaşma konusunda sistemli bir çalışması olmamasına rağmen eserlerindeki ‘konu’ ve ‘karakterler’ modern insanın yabancılaşma biçimlerini çarpıcı bir biçimde ortaya koyar.

Yabancılaşmanın günümüz dünyasındaki görünüşleri ve yabancılaşmanın yaşandığı durumlar eserin ilk cümlesinden başlayarak son cümlesine kadar okuyana kendini hissettirir. Franz Kafka’da yabancılaşma ‘kendine yabancılaşma’ çerçevesinde ‘insan’ odaklı sorunsallaştırılmıştır. Franz Kafka’da kendine yabancılaşma psikolojik boyuttan toplumsal boyuta doğru kendini hissettirir. Bu noktada Franz Kafka simgesel bir dünya kurarak; düzenle sorun yaşayan insanları, anlamsızlığı ve insanın mutsuzluğunu resimlemiştir. Kendine yabancılaşma psikolojik anlamda mutsuzluk ve hayattan kopmaya varabilecek bir etkiye sahiptir. Bu etki kişiden başlayarak kişiler arası bir yolla topluma yansır.

‘İnsanın yabancılaşması ve anonim varoluş biçimi Kafka’nın eserlerinde sistemli ve dehşet verici bir kesinlikle betimlenmiştir.’ (Pappenheim, 2002, 24) Aşağılanma, yalnızlık, çaresizlik, dışlanmışlık ve yabancılık eserlerde temel duygu olarak karşımıza çıkar. Bireyin sistemle ve sistemin buyruğuyla hareket eden kurumların bireyle olan ilişkisinde ortaya çıkan ‘gücün karşısındaki güçsüzlük’ eserlerinin ana temasını oluşturur. Ayrıca hukuk ve yasa’nın bozulmuşluğu ve birey üzerinde kurduğu baskıcı yapı eserlerinde diğer önemli temalardır.

Kafka’nın yapıtlarında teke indirgenme ve toplumdan soyutlanma gerçek boyutlarıyla kendini açığa vurur. (Wagenbach, 2008: 69) Yazarın bütün yapıtları insanlar arasında gizemsel bir anlayışsızlığın, suçsuz yere suçluluğun dehşetini dile getirir. (Kafka, 2005a: 396) “Kafka’nın yapıtları, hayal gücünün, düşsel olanın gündelik, sıradan hayatın içinde ortaya çıkışını, olağan görünenin arkasındakini keşfeder; bu yapıtlarda, öykülerde,

romanlarda Kafka figürleri (ve okur), tahminler, varsayımlar, yanılgılar arasında şaşkın, ama bitmez tükenmez bir merak ve de tuhaf bir uyurgezerlik haliyle yol alır. Anlatı, olayların iç dinamikleriyle beslenip yol almaz; anlatının figürleri (kişiler) meraklarıyla, şaşkınlıklarıyla, içinde buldukları durumu kavrayamayışlarıyla anlatıyı bir anlamda içten dışa kendi hayal güçleriyle, tahminleriyle yönlendirip dururlar.” (Öztürk, 2007: 17)

Franz Kafka'nın yazıları modern insan tipine ve bürokrasi zincirlerine karşı bir eleştiri olarak okunabilir. Özellikle bürokrasinin yabancılaşmaya etkisi eserlerinde kendini hissettirir.² Bürokrasinin etkisi yanında kapitalist sistem nedeniyle iş ve işçilerin düzen içerisinde yaşadıkları olumsuz durumlar da birbirinden farklı yabancılaşma şekilleri olarak eserlerde göz önüne serilir. Kafka “Kapitalizm içten dışa, dıştan içe, yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya bağımlılıklardan oluşan bir sistemdir. Her şey bağımlıdır kapitalizm de, her şey zincire vurulmuştur” (Janouch, 2008: 62), diyerek kapitalist sistemin yabancılaşma ve modern insan üzerindeki etkisini dile getirmiştir. Franz Kafka'nın eserlerinde yabancılaşma probleminin yer almasında, Kafka'nın kapitalist sisteme ve bürokrasiye olan eleştirilerinin yanında; ailesi ile olan ilişkileri, yaşadığı şehir ve konuştuğu dil'in de etkisi vardır. Çünkü ‘Yahudi bir aile, Alman dili ve Çek ulusu arasında kalan Kafka, kendini bir yabancı, Prag’ı da yabancılaşmanın şehri olarak duyumsuyordu.’ (Fischer, 1985: 35) Kafka'nın yaşadığı dünya ile yarattığı dünya iç içe geçmiştir. Boğucu, insandan uzaklaşmış bir dünyadır bu, yabancılaşmanın dünyasıdır. Ama yabancılaşmanın tamamen farkında olmak ve ümidini asla kaybetmemek önemlidir. (Garaudy, 2007: 7)

Franz Kafka'nın eserlerinde insan-dışı varlıkların, insan hayatı sürmesi veya insan hayatının benzeri bir hayat sürmesi söz konusudur. Eserlerde insan-dışı varlıkların anlatılması yabancılaşmanın dile getirilişidir. İnsanın içine düştüğü yabancılaşma insan-dışı varlıklarla özdeşleştirilerek anlatılır. Kafka insan-dışı varlıklarla; döneminin iş ve memuriyet hayatını, aile ve toplumsal ilişkilerini, bürokrasi zincirlerini bireylerin karşılaştığı zorluklar ve bu zorluklar karşısındaki zayıflığı olarak işlemiştir.

² Yabancılaşma kuramı açısından bürokrasinin önemi, temsil ettiği otorite, sahip olduğu hiyerarşik düzen ve yürüttüğü soyut işlemler sürecidir. Bürokratik örgütlenme biçiminin kendisi kadar, bireylerin karşısına soyut ve anlamsız bir sistem; kurallı ve devamlı bir baskı aracı şeklinde çıkışı da yabancılaşma etkisi meydana getirmektedir. (Ertoý, 2007: 128)

Franz Kafka'nın hayvan figürleri (böcek, fare, köpek, at vb) modern toplumun bireylerinin simgeleridir. Bu figürlerle Kafka modern bireyin yalnızlığını, güçsüzlüğünü ve iletişimsizliğini anlatır. Bu figürler ve üç büyük romanında (Dava, Şato, Amerika)³ işlenen konular gündelik sıradan hayatı içerisinde bireylerin mücadelesini gösterir. Üç büyük roman "Kafka'nın bıraktığı yalnızlık üçlüsüdür. İnsanın kalabalık içindeki tek başınlığı, yalnızlığının verdiği şaşkınlık her üç kitabın temel ögesidir. Dava'daki sanığın durumu, Şato'daki davet edilmemiş yabancıнын durumu, Amerika'daki, deneyimden yoksun bir çocuğun, yaşam şartlarının aşırı zor olduğu bir ülkedeki şaşkınlığı, Kafka'nın berrak ve simgelere dayalı sanat anlayışını belirleyen üç temel veridir." (Rousseaux, 1984: 112)

Franz Kafka'nın eserlerinde modern bireyin günlük hayatı içerisinde yaşadığı yabancılaşmışlığı; aile, iş, bürokrasi ve hukuk çerçevesinde inceleyerek birey üzerindeki etkisini ve bu etkinin bireyler arası ilişkiler vasıtasıyla bireylerin toplumsal yönüne nasıl etki ettiğine değineceğiz. Franz Kafka'da yabancılaşma sorunsalı öznel deneyimler yoluyla soyut, toplumsal yansımayla somut bir hüviyet kazanır.

2. Yabancılaşmanın Görünümleri

2.1. Aile

Franz Kafka'nın eserlerinde aile yabancılaşmanın ortaya çıktığı bir yer olarak gösterilir. Kafka için aile baskının başladığı yerdir. (Robertson, 2007: 96) Eserlerin kahramanları aileleri için çabalarırken, aileleri en ufak bir zorlukta onlara sırtını döner ve bu yönüyle kahramanları zorluklarla mücadelede yalnız bırakırlar. Aynı zamanda aile gücün, suçun, yasanın ve cezanın temellerinin atıldığı yerdir. (Robertson, 2007: 100) Aile bireyin dünyada karşılaştığı ilk sosyal çevresidir. Dünyayı ilk olarak ailede tanır. Bu yönüyle yaşamının temellerini ailede atar.

Franz Kafka'nın eserlerinde aileye karşı olumsuz bakışın altında kendi yaşamından izler bulunur. *Babama Mektup* adlı eserinde babasına söyleyemediklerini ve kendisi üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi dile getirir. Bu mektupta sadece babası değil diğer aile fertleriyle olan ilişkilerinde yaşadığı sorunları da ele alır. Babasıyla yaşadığı olumsuz ilişki ailenin diğer

³ Üç büyük romanından (Dava, Şato, Amerika) üçünün de toplumsal konulardan yola çıkması dikkate değer: sanık, iş arayan işçi, göçmen. (Carrouges, 1966: 62)

fertleriyle olan ilişkisine de yansır. Baba figürü aile içindeki otoritenin yansımasıdır. Bu yüzden baba ile olan ilişki otoriteyle girilen mücadelelerin ilkidir.

Mektupta babasına “Hani aramızdaki yabancılaşmada senin düpedüz suçsuzluğuna ben kendim de inandığımdan, her zaman durumu bu türlü ortaya koymayı görmüyor değilim” (Kafka, 2009a: 11), diyerek sitem eder. Mektup, babasına karşı çıkışının bir manifestosudur. Babayla (otoriteyle) yaşanan ilişki; korkular, kaygılar, aşağılanma, güçsüzlük ve iletişimsizlik bağlamında anlatılır. Ayrıca mektup da babasının iş yerinde yaptığı davranışlardan, evde yemek yemesinde kadar birçok durum olumsuz davranış örneği olarak gösterilir. Babasının olumsuz davranışlarından yakınma ve bundan ötürü onu suçlama otoriteye karşı çıkışın ilk yakınmalarıdır.

Babasının Kafka'nın yaşamına olan etkisini “dünya üçe ayrılıyordu benim için: Birincisi, yalnız benim için konan ama benim nedense bir türlü uyamadığım yasaların egemen olduğu ve içinde bir köle gibi yaşadığım dünya; ikincisi, benimkine sonsuz uzaklıkta bulunup senin yaşadığın ve hükmetmeler, sağa sola buyruklar vermeler ve verilen buyrukların yerine getirilmeyişine kızıp içerlemelerle vakit geçirdiğin dünya ve nihayet başkalarının buyruklardan ve buyruklara uymalardan bağımsız, mutlu yaşayıp gittiği bir üçüncü dünya” (Kafka, 2009a: 24-25) sözleriyle Kafka bize gösterir.

Babasının baskıcı tavrı Kafka'yı “*seçme özgürlüğüm yoktu benim, ne sunulursa almak zorundaydım*” (Kafka, 2009a: 26) diyecek kadar ileri götürmüştür. Babası onun gözünde, zorba, yabancılaşmış ve bireyin benliğini boğan bir toplumun büyütülmüş bir imgesi idi. Toplumsal ilişkilerin tümünün sonucu olan yabancılaşmayı o, önce babasıyla olan ilişkileri şeklinde yaşadı. (Garaudy, 1991: 125) Bireyin dünyayla olan ilişkisinin ve iletişiminin aile ile başladığını söylemiştik. Bu noktada yabancılaşmanın ilk olarak ailede yaşanmasının sebebi de toplumsal ilişkilerin temelinin ailede atılmış olmasıdır. Aile ilişkilerinde yaşanan problemler doğal olarak bireyin sosyal yaşamına etki edeceğinden toplumsal hayata yansır.

Baba figürü Kafka'da otoritenin, baskının, suçsuz yere suçluluğun temsili olarak resmedilmiştir. Baba Kafka için *Dava* romanındaki mahkeme kadar görünmez ama bir o kadar da müdahaleci yapının aile içindeki temsilidir.

Dava romanında, romanın kahramanı Josef K.’nın *bir sabah ansızın tutuklanması* (Kafka, 2008a: 5) üzerinde gelişen olaylar sonucu Josef K. ‘nın mahkeme için söylediği “böylesi mahkemelerin bir özelliği de insanı yalnız suçsuz yere değil, nedenini bilmeden mahkûm etmek” (Kafka, 2008a: 53) sözleri mektup da “sen ise kişiyi dinlemeden konu hakkında yargını veriyordun hemen; ondan sonra da ne söylenirse söylensin, seni sinirlendirmekten başka işe yaramıyor, seni inandıramıyor bir türlü” (Kafka, 2009a: 27) denilerek aile içindeki mahkeme ve yargı kurumu olarak baba gösterilir. Ayrıca yargılamanın ve suçsuz yere suçluluğun olduğu gibi suçun da nedeni babadır Kafka’da “bendeki suçluluk bilinci nihayet kaynağını senden alıyor.” (Kafka, 2009a: 89) Baba ile yaşanan olumsuz ilişki, bireyin yaşantısına doğrudan etki etmektedir.

Otorite (baba) karşısında teslim olan Kafka “Dünyadan kaçmak istiyordum. Çünkü babam bırakmıyordu beni orada, kendi dünyasında yaşayayım istiyordum. İşte o günden sonra ben de bu başka dünyanın yurttaşı oldum” (Öztürk, 1984: 64) diyerek düzenin kendisine biçtiği rolü onaylar. Kafka’nın teslimiyeti roman ve hikâyelerinde de açığa çıkar. Roman ve hikâyelerde kahramanlar zorluklarla mücadeleye girişirler. Haksızlığa başkaldırırlar, hatta kendileri için verdikleri mücadelenin yanında yeni tanıdıkları kişiler içinde mücadele ederler. Kendilerinin ve dostlarının haklarını savunurlar. Ancak sonunda Kafka’nın babası karşısında teslim olması gibi teslim olurlar.

Teslimiyet üç büyük romanında da (*Dava*, *Şato*, *Amerika*) işlenir. *Dava*’da Josef K. hukuk sistemine karşı verdiği mücadeleye teslim olur; *Şato*’da kadastrocu K. düzenin kendisine biçtiği role teslim olur; *Amerika*’da Karl Rossmann yabancı olduğu ülkeye ve onun düzenine teslim olur. Her üç romanda da kahramanlar giriştikleri tüm mücadelelerden yenik ayrılırlar. *Dönüşüm* ve *Yargı* adlı hikâyelerinde de kahramanlar ebeveynlerine teslimiyetin hezimetini yaşarlar.

Babama Mektup Franz Kafka’nın yaşamına aile özellikle de baba figürünün otorite, baskı ögesi olarak nasıl etki ettiğini gösterir. *Dönüşüm* adlı hikâyesi de aile kurumunun bireyi yok eden yanlarını tüm ayrıntılarıyla gösterir. ‘Bir sabah tedirgin düşlerden uyanan Gregor Samsa’ (Kafka, 2009b: 5) uyanır uyanmaz yabancılaşmanın, başkalaşmanın içindedir. Gregor’u kendinden başka olmaya iten bu süreç gecesini gündüzüne katarak

ailesi için çırpınmasıyla başlamıştır. Aile için Gregor'un önemi ailenin geçimini sağlaması ve ailenin borçlarını ödemesinden kaynaklanmaktadır. İşe gidemediği gün ise (dönüşümün gerçekleşmesinden sonra) aile için önemli olan onun bir böceğe dönüşmesi değil, işe gidememesidir.

Ailesi için çırpınan Gregor yerine işe yaramaz böcek Gregor gelince gereksiz ve yararsız bir fazlalık olarak görülür. Bir odaya kapatılarak ailenin dışına itilir. İşe gidememesi ve çalışamaması böcek Gregor için ailenin bir ferdi olmaktan çıkarılmasında yeterli sebeptir.

Öyküde önemli bir noktada Gregor'un kız kardeşi Grete'nin değişimi ile ilgilidir. Gregor'un dönüşümü eserin ilk cümlesiyle başlarken; Grete, Gregor'un böcekleşmesinden sonra giderek ona yabancılaşır. Gregor'un durumundan şikâyetçi olan ve ondan kurtulmaları gerektiğini de ilk olarak dile getiren Grete'dir. Onun değişimi eserde giderek daha ön plana çıkar, artık büyüdüğü ve ailenin sorumluluğu alması gerektiği anne ile babanın aralarındaki konuşmalarda dile getirilir. Eserin sonuna doğru anne ile baba tarafından ailenin umutlarını bağladığı kişi olarak gösterilir. Yabancılaşmanın yeni kurbanı olarak Grete ön plana çıkar. Bu durum modern yaşamda işlevini yerine getiremeyen bireylerin dışlanarak sistemin yeni kurbanlar seçmesine bir örnektir. Zamanın her anını ötekilere ayıran insanın ötekileştirilmesi ve işlevsizleşmesi sonucu dışlanması, bireysel boyuttan toplumsal boyuta yabancılaşmanın etkisini gösterir. Ve bu etki toplumsal baskı ile etkisini iyice artırarak bireyi içinden çıkılmaz bir yabancılaşmaya doğru sürükler.

Gregor'un dönüşümünden sonra ailesi ondan uzaklaşır ve onu istenmeyen bir fazlalık olarak görürler. Gregor'un ölümü de onlar için bir şey ifade etmez ve öldüğü gün uzun zamandır yapmadıkları şehir gezisini yapmak üzere evden ayrılırlar. Gregor'un cesedi ise ev için bir yabancı olan gündelik hizmetçi tarafından çöpe atılır. Eserde aile ilişkileri ve aile fertlerinin birbirlerine yabancılaşma öğeleri olarak sunulması ön plandadır. Eser aile yaşamının yabancılaşmaya olan etkisini çarpıcı bir biçimde anlatır. Bireyin sosyal hayatı ilk olarak tanıdığı ailede karşılaştığı olumsuzluklar devamında yaşanacak sosyal süreçlerin bütününde olumsuz bir durum olmaya devam edecektir.

Franz Kafka'nın eserlerinde aile'nin zorluklarla karşılaşan bireylere sırtını dönüp onları tek başına bıraktığını söylemiştik. Dönüşüm'de aile-

nin Gregor'u yalnız bırakması, onun işe yaramayacağını anlaşılmamasıyla gerçekleşir. *Kayıp (Amerika)* adlı romanda bir hizmetçi tarafından baştan çıkarılıp çocuk peydahlayan Karl Rossmann, anne ve babası tarafından eline bir bavul verilerek Amerika'ya yollanmasıyla yalnız bırakılır. Burada kahraman eserin hemen başında ailesi tarafından terk edilmiştir. Dönüşüm'de işe yaramayacağı anlaşıldıktan sonra terk edilen birey; burada rezalet çıkmasından korkularak yalnız bırakılmıştır. Bireylerin sosyal hayatta en çok güven duyacakları kişiler yani aileleri tarafından dışlanmaları yabancılaşmayı çok erken dönemden beri yaşamalarına neden olmaktadır.

“Karl'ın anne ve babasının nafaka ödemekten kurtulmak veya kendilerini de içine alacak bir skandalın önüne geçmek üzere sorumsuzca davranarak birkaç parça eşyayla Amerika'ya yolladıkları oğulları” (Kafka, 2008b: 30-31) şans eseri onu Amerika'ya götüren gemide dayısına rastlar. Ancak dayısı tarafından da en ufak bir isteği gerçekleştirilmediği için yine terk edilip, yalnız bırakılmıştır. Franz Kafka'nın aile ilişkileri üzerine düşüncelerini bulduğumuz bir diğer önemli eseri *Yargı* adlı uzun hikâyesidir. Burada kahraman babasının sözlerine dayanamayarak yaşamına son verir. *Yargı* ve *Dönüşüm* adlı eserlerde kahramanlar ebeveynlerine duydukları sevgi tarafından lanetlenmişlerdir. (Robertson, 2007: 97) Sevgi insanları birbirine bağlayan olumlu bir durum olması gerekirken; Kafka'da yaşanan olumsuzlukların bir nedeni olarak gösterilmesi, yabancılaşmanın hiç beklenmeyen durumlarda bile karşımıza çıkacağını göstergesidir.

Franz Kafka kendi yaşamında söyleyemediği ve ailesine olan sevgisini, bağlılığını *Yargı* öyküsünün sonunda kahramanın ağzından dökülen “Sevgili Anneciğim, sevgili babacığım! Her vakit sevdim sizi!” (Kafka, 2005b, 66) sözleriyle dile getirir. Burada görüldüğü gibi eserleri sorunların dile getirilişinin yanında aileye, sevgiliye söylenemeyen sözlerin izlerini de taşır. Yazmak Franz Kafka'nın kendisini ifade etmesinin bir yoludur.

Aile yaşamı yabancılaşmanın doğrudan doğruya nedeni değildir. Birbirinden farklı unsurların bir arada etki etmesiyle yabancılaşma sorun haline gelmektedir. Aile ilişkileri bu farklı unsurların devamlılığını sağladığından yabancılaşmaya etki etmektedir. Bireyin aile içi ilişkilerin yanı sıra toplumsal ilişkileri de yabancılaşmanın daha şiddetli bir şekilde hissedilmesine ve etkisinin daha da genişlemesine neden olmaktadır. Bu noktada karşımıza bireyin ‘iş’ yaşamı çıkmaktadır.

2.2. İş

Franz Kafka çalıştığı İşçi Kaza Sigorta kurumunda, babasının iş yerinde ve bir süre aile zoruyla çalıştığı fabrikada, iş yaşamının zorluklarını ve işçiler üzerinde yarattığı olumsuz etkiyi gözlemlemiştir. Kafka'nın gözlemlediği dönem Kapitalist sistemin tüm hızıyla yükselişe geçtiği ve makineleşmenin arttığı dönemdir. Bu dönem daha önce hiçbir dönemde olmadığı kadar hızlı sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu nedenle Kafka'nın eserlerinde 'çağdaş kapitalist dünyanın kötülüğü ve insanın bunun karşısındaki güçsüzlüğü konu edilmiştir.' (Lucaks, 2000: 87) Franz Kafka kapitalizmin ve kapitalist iş yaşamının modern insanın yabancılaşmasına olan etkisini "sanki insan canlı bir yaratık değil de, daha çok bir eşya, bir nesnedir" (Janouch, 2008: 75) diyerek dile getirir.

İnsanın hiçbir şey yapamayacak kadar boğan yoğun çalışma temposu; insanı bir böceğe dönüştürecek kadar kendine yabancılaştırır. Dönüşüm hikâyesinde Gregor sadece işe bağlı olarak yaşar. Yaşamının yönlendirmesini işi ve iş temposu belirler. Arkadaş çevresi iş yaşamında karşılaştığı kişilerdir. Sosyal hayatını belirleyen tek şey işidir ve bu durumdan şikâyetçi değildir. Onun için işe gidememe düşüncesi içinde bulunduğu durumdan (böceğe dönüşmesi) daha korkunç bir düşüncedir. Çünkü işe gidememek, sorumluluğunu taşıdığı ailesini yüz üstü bırakması anlamına gelir.

Çalıştığı işin ağır temposu ve çekilmezliğine rağmen yazgısını kabulenişini Gregor şöyle diyerek dile getirir:

Hani anne ve babam olmasa, çoktan bırakmaz degildim bu işi. Patronun önüne geçip dikilir, ne düşündüğümü bütün açıklığıyla yüzüne karşı söyledim. Diyeceklerimi iştmeğe görsün, kesinlikle düşüp kalırdı yere. Sonra masasının üzerine o ne acayip oturuş öyle, yanında çalıştırdığı kişilerle o ne yüksekte konuşma! Üstelik kulakları ağır işittiğinden, konuştuğu kimse hemen burnunun ucuna kadar kendisine sokulmak zorunda. Ancak yine de umudumu büsbütün yitirmiş degilim. Anne ve babamın firmaya borcunu bir yol ödeyecek parayı biriktirdim mi –ki bu da beş, altı yıl sürer daha-, aklımdan geçirdiğim şeyi kesinlikle gerçekleştireceğim. O zaman görsünlerdi bakalım! Ama yataktan çıkmam gerekiyor şimdi, trenim beşte kalıyor (K2009b: 7)

İş hayatının yüklediği sorumluluk ve işin altında ezilen bireylerin işle-

rine olan bakışını Kafka ‘dairede çalış çalış, sonunda pek bitkin düşüyor, izninin tadını doğru dürüst çıkaramıyor insan. Nice uğraşıp didinse de, herkesin kendisine sevgiyle davranmasını hak edemiyor; bir başına kalıyor daha çok, düpedüz yabancı’(Kafka, 2005c: 7) sözleriyle dile getirir. Çalışma hayatından kurtulmak isteyen ancak çalışmaya mecbur olan bireyler, çalışma koşullarının ağırlığı ve çalışma hayatı içerisindeki samimiyetsiz ilişkiler nedeniyle git gide daha çok içe kapanırlar. Bu kapanış çalışanları yabancılaşmaya götürür. Çünkü çalışma hayatındaki insani ilişkiler anlamdan ve samimiyetten yoksundur. Çalışanların ortak paydası insan olmak değil aynı iş yerinde çalışan olmaktır. İnsani erdemden uzak bu ortamlarda insanın sosyal bir kişilik geliştirmesi ve samimi ilişkiler kurması mümkün değildir. Bu durum *Dönüşüm*’de roman kahramanı Gregor tarafından ‘bu baş belası yolculuklar; aktarma trenlerini kaçırmamak için çektiğim sıkıntılar, rastgele yenen berbat yemekler, boyuna değişik insanlarla düşüp kalkmalar, asla bir süreklilik, asla bir içtenlik kazanamayan ilişkiler. Şeytan görsün hepsinin yüzünü!’ (Kafka, 2009b: 6) denilerek açığa vurulur.

Çalışma koşullarının zorluğu işçileri patronların gözünde bir köle haline getirir. İşçi hiç sorgulamadan denileni yapmak zorundadır. Yapılan en ufak bir yanlışın affedilmesi söz konusu değildir. Bu durumu bize Kayıp romanın da Karl Rossmann’ın kısa bir süreliğine işinin başından ayrılması sonucu personel şefinin söylediği sözler gösterir: “*İzin almadan işinin başından ayrıldın. Bunun ne demek olduğunu biliyor musun? İşten atıldın demektir bu. Özür falan dinlemek istemiyorum, uydurma bahanelerini kendine sakla, işinin başında yoktun ya, bu kadarı yeter de artar.*” (Kafka, 2008b: 176)

İş yaşamı en ufak bir aksamayı kabul etmez. Çalışanlar istenilen her şeyi yapmak zorundadırlar. İşçinin eğer açlıktan ölmek istemiyorsa durumundan şikâyet etmesi söz konusu değildir. İşçinin çıkış yolu olmadığını ve ne yaparsa yapsın durumunda bir önceki halinden bir adım bile ilerleme sağlayamayacağını “Hayvan, hışımla çekip alır kırbacı efendisinin elinden ve kendi kendisinin efendisi olmak için kendi kendisini kırbaçlar, bilmez ki bu, efendisinin kırbacına atılmış yeni düğümün yol açtığı bir hayalden başka bir şey değildir” (Kafka, 2010: 28) sözleriyle Kafka dile getirir. İş yaşamı bireyin üstünde bir güç olarak bireyin yabancılaşmasına neden olmaktadır. Bireyin çalışma süreci ve koşullarıyla zayıflayan yapısını, işverenler uyguladıkları baskıyla daha da kötüleştirirler. Bireyin çalışma

süreciyle bitirilen sosyal yaşamı, aile yaşamına da etki eder ve birey toplumsal bir kuşatmanın içine sokulur. Karşılaştığı olumsuzluklara da direnecek gücü kalmaz.

Çalışma şartları ve iş yaşamı bireyleri içinden çıkılmaz bir duruma sokar. Çünkü modern dönemde bireylerin işini kaybetme korkusu; kıymetinin ve değerinin kalmayacağına hissedilmesine neden olmaktadır. Bu yüzden çalışanlar karşılaştıkları her türlü baskıya rağmen işlerini kaybetmekten çekinirler ve giderek yabancılaşmaya sürüklenirler. Çalışanların iş şartları nedeniyle yaşadıkları yabancılaşma devlet ve bürokrasi ile daha da şiddetlenir. Devlet ve bürokrasi sadece çalışanları değil toplumun her kesiminin içinden çıkılmaz bir yabancılaşmaya girmesine neden olmaktadır. Çünkü aile ve iş yaşamı doğrudan bireyler üzerinde etkiliyken, devlet ve bürokrasi sosyal hayatın her yönünde karşımıza çıkmaktadır. Aile ve iş yaşantısıyla karşımıza bireysel olarak çıkan yabancılaşma, devlet ve bürokrasi eliyle toplumsal olarak çıkar.

2.3. Devlet ve Bürokrasi

Kapitalist iş yaşamıyla birlikte, devlet yapısı da sistemin gerekliliklerine göre hareket etmeye ve birey üzerinde baskı aracı olarak gücünü göstermeye başlamıştır. Devlet sıradan yurttaşa yabancılaştı, yurttaş da Devleti 'biz' diye değil de 'şu büyükler' ya da 'yukarıdakiler' olarak düşünmeye başladı.(Fischer, 1990: 77) Devletin halk'a bu denli yabancılaşmasında ve baskı aracı oluşturmasında karmaşık bir hiyerarşik düzenle işleyen bürokrasinin payı büyüktür. Bürokrasi devletle halk arasındaki *görünmeyen* köprüdür. Halk'ın devletle iletişimini sağlayan bürokrasidir. Ancak işlerin içinden çıkılmaz bir hal almasını bunun yanı sıra halkın devamlı gözetim ve denetim altında tutulmasını da sağlayan yapıdır.

Bürokratik yapı devletin halk'ı nesne olarak görmesinin aracıdır: "Bürokrat için insanca ilişkiler değil, yalnızca nesne ilişkileri vardır. İnsan, evraka dönüşür. Evraka verilen sayı ile belirgin kılınan, ölmüş bir varlık olarak evrakin akışına girer. Bu varlık, şahsen çağrıldığı zaman bile bir 'kişi' değil bir 'olay'dır." (Fischer, 1990: 40) Nesne olarak görülen birey için devlet görünmez bir hal alır. "Olay'a dönüşmüş bireyin işi, yalnızca alt makamlardır; üst makamlar onun erişemeyeceği uzaklıkta ve bir sır perdesinin ardındadır." (Fischer, 1990: 43) Devlet, halk için görülmeyen ve ulaşılamayandır. Birey istese de ulaşamaz çünkü bürokrasi koridorları çarpan

kapıların gürültüsüyle doludur. (Vogl, 2011: 81) Bürokrasi çarkı ‘ne kadar iyi örgütlenmiş olursa olsun, uzak ve göze görünmez beyler adına uzak ve görünmez çıkarların savunuculuğunu yapar.’ (Kafka, 2009c: 71) Ve bu bürokrasi örgütünde ‘hizmetinde yalnız parayla satın alınabilen görevliler, sersem şefler ve en iyilerinin erdemliliği alçakgönüllü olmaktan ileri geçmeyen sorgu yargıçları’ (Kafka, 2008a: 49) işlerin içinden çıkılmaz bir hal alması için çalışırlar.

Bürokrasi halkın devletle olan bağımlıyı sağlıyor görünse de, işlerin sürekli yavaşlamasında ve halkın giderek devletten uzaklaşmasında rol oynar. Birey’in devletle olan bağımlı bürokratik yollarla gerçekleştirmesi gerekir. Ancak bürokrasi işlerin içinden çıkılması olanaksız bir hale gelmesinden başka bir işe yaramaz.

Franz Kafka’da bürokrasinin bireyin yaşamına etkisi *Şato* romanında işlenir. *Şato*’daki beyler halkın şatoyla olan bağıdır. Beyler bürokrasinin en tepesindeki isimlerdir. Beyler halk için ulaşılmazdır. Çünkü eser boyunca beylerden birinin bile doğrudan halkla görüşmesi anlatılmaz. Beylerin halkla iletişimi aracı kişilerle olur. Ancak aracı kişilerinde beyleri gördüğü kesin değildir. Beylerden herhangi birini gördüğünü iddia eden biri, gördüğü kişinin bey olduğu konusunda emin değildir.

Beylerin halk için görünülmezliği bir yana halkın beyleri görmek istemesi de boşuna bir çabadır. Beylerden birini görmek istediğini söyleyen roman kahramanı K.’ya verilen cevap beylerin ulaşılmazlığını ortaya koyar: “Klamm kalkıp sizinle konuşacak ha! İyi ama, onun köydekilerle bile konuştuğu yok ki! Hiç daha bugüne kadar köyden biriyle konuştuğunu görmedim.” (Kafka, 2009c: 61) K.’nın beylere ve *Şato*’ya ulaşma çabası ve bu çabaların hep sonuçsuz kalışı roman boyunca işlenir. Eser bize modern devletin halk için ulaşılmazlığını ve bürokratik yapının halka nasıl göründüğünün mesajını verir. Eser de K.’ya söylenen “*Şato*’dan değilsiniz, köyden değilsiniz, bir hiçsiniz, o kadar. Ama ne yaparsınız ki, bir şeysiniz yine de; bir yabancı, her yerde insanın ayağına dolaşan fazladan biri” (Kafka, 2009c: 61) sözleri devletin ve bürokratik yapının halka bakışını en iyi şekilde ortaya koyar.

Bürokratik devlet dairelerinin insana sırf nesne muamelesi yaptığı (Pappenheim, 2002: 49) modern devlet insanların içine düştükleri yabancılaşmaya etki eden ve bu etkiyi artıran bir yapıdır. ‘Kafka’yı ilgilendi-

ren bürokratik, hiyerarşik ve kişisiz, otoriter ve yabancılaşmış aygıtıyla birlikte modern devletin despotik temelleridir.' (Löwy, 2008: 97)

Franz Kafka devleti (iktidarı) halk tarafından tam olarak bilinmeyen, karmaşık bir hiyerarşik düzenle biçimlenmiş olan bürokrasiyle birlikte işler. Devletle halk arasındaki görünmeyen köprüdür bürokrasi. Ancak bu köprü tek taraflı ve yalnızca görünüşte varlığını sürdürür. Bu köprü aracılığıyla halkın devlete ulaşması olanaksızdır. Ancak devlet, bürokrasi aracılığıyla halkı sürekli denetim altında tutar. Devlet ve bürokrasi gizemsel bir havayla halkın asla ulaşamayacağı bir yerdedir. Halk için ulaşılamaz bir yerde dursa da halkın bürokrasiden kaçması da olanaksızdır. Bu olanaksız durum halkın karşısına denetleyici bir güç olarak çıkan yasa (hukuk düzeni) ile de kendini açığa vurur. Bu yüzden Kafka'da insanı yabancılaşmaya iten bir diğer unsur hukuk düzenidir.

2.4. *Hukuk ve Yasa*

Hukuk düzeni bürokrasi zincirleriyle sarmalanmış bireyin üstünde denetleyici bir güç mekanizması olarak çalışır. Hukuk'un bozulmuş düzeni kendini yasaların işleyişinde açığa vurur. Yasa 'bozulmuş dünyanın, duygusuzca yok etmelerin, işkencelerin, kötü niyetli mahkemelerin, hileli adalet dağıtmaların' (Brod, 2000: 16) uygulayıcısıdır. Franz Kafka yasaların bu denli sorun teşkil etmesinin nedenini şöyle açıklar: "Yasalarımız bilinmez herkesçe, bizi yöneten o küçük soylular grubunun elinde bir sırdır." (Kafka, 2009d: 85) Hukuk ve yasaların bozulmuşluğu mahkemeler aracılığıyla halka etki eder. Mahkemeler anlamdan yoksun ve belli bir sınıfın korunmasını üstlenen yasanın kendisini en açık şekilde ortaya koyduğu mekânlardır.

Franz Kafka'nın eserlerinde mahkeme ve yargılama sürekli karşımıza çıkar. Mahkeme ve yargılama süreçleri adalet dağıtmak yerine; insanları adaletten uzaklaştırmak için yapılmaktadır. Bu süreçte bireyler mahkemeye karşı mücadeleye girişirler ancak ceza kaçınılmaz bir son olarak karşılırlarına çıkar. Bireylerin mahkeme ile mücadelesi ansızın başlar çünkü bireylerin yargılanması ve onlar hakkında verilen kararların çoğundan haberi olmaz.

Franz Kafka'nın *Dava* adlı romanın da bu durum daha romanın ilk cümlesiyle ortaya çıkar: "Biri iftira atmış olacaktı Josef K.'ya; çünkü bir

sabah ansızın tutuklandı.” (Kafka, 2008a: 5) Bu tutuklanmanın anlamsızlığı roman boyunca sürüp gider.

Tutuklamaya gelen görevlilerde tutuklama eylemini gerçekleştirmek dışında herhangi bir şeyden haberi olmayan kişilerdir. Josef K.’nın görevliyle arasında geçen “Gidemezsiniz çünkü tutuklusunuz. Siz odanıza geçip bekleyin. Kovuşturma nasılsa başlamış bulunuyor, zamanı gelince her şeyi öğrenirsiniz” (Kafka, 2008a: 6) bu konuşma görevlilerinde ne amaçla tutuklamaya geldiklerini bilmediklerinin kanıtıdır. Josef K. suçunun ne olduğunu öğrenmek ister, tutuklama dışında her hangi bir konuda bilgisi olmayan görevli “kanunda denildiği gibi, suçlu bizim makamı kendisine çeker ve bizim makam da biz görevlilerini yollar. Kanun işte böyle” (Kafka, 2008a: 10) diyerek cevap verir. Josef K.’nın kanunu tanımadığını söylemesi üzerine görevlinin söylediği söz hukuk sisteminin işleyişinin en açık delilidir: “Hem kanunu tanımadığını söylüyor, hem de suçsuzluğunu ileri sürüyor!” (Kafka, 2008a: 10) kanunu bilmemek suçlu olmak için yeterli sebeptir. Ortada bir tutuklama vardır ancak Josef K. “dava edilmeme karşın dava edilmeme haklı gösterecek en ufak bir suç bulunmuyor ortada. Ama bunun yanında nihayet pek önemi yok; asıl sorun, kimin tarafından dava edildiğim” (Kafka, 2008a: 15) diyerek tutuklanmasına neden olan olay ya da kişi’yi merak eder. Ama romanın sonuna kadar hangi olay ya da kişi nedeniyle dava edildiği ortaya çıkmaz. Eserin sonuna kadar Josef K.’nın hakkında hangi sebepten dava edildiği ve suçunun ortaya çıkmaması, hukuk ve yasa düzeninin anlamdan yoksun işleyişinin en açık göstergesidir.

Suçlu olmamasına rağmen başlayan dava yargı süreciyle devam eder. Ancak yargılamanın yapıldığı mahkemelerde anlamdan yoksun oluşu durumun vahametini bir kez daha gözler önüne serer. Mahkeme kenar mahalledeki bir apartmanın içinde -mahkeme olmayan günlerde mahkeme mübaşirinin ailesiyle yaşadığı- bir dairedir.

Bir mahkeme binasında mıydık, bunu bile öğrenememiştik. Kimi belirtiler bir mahkemede bulunduğumuzu, pek çok belirtide bunun tersini gösteriyordu. Bütün ayrıntılar bir yana, bana mahkemeyi en çok anımsatan şey bir uğultuydu; uzaktan uzağa işitiliyor, bir türlü arkası kesilmiyordu, hangi yönden geldiği söylenecek gibi değildi; her bir yanı öylesine doluydu dolduruyordu ki, bütün yönlerden geliyor sanılabilir ya da o anda tesadüfen bulunulan yer uğultunun gerçek kaynağıdır denilebilirdi” (Kafka, 2009d: 128)

Görüldüğü gibi mahkeme olduğu sadece seslerden veya yargıç olduğunu söyleyen kişilerden hareketle anlaşılan bu yerler, hukuk sisteminin anlamsızlığını bir kez daha ortaya koyar.

Dava'sının yapıldığı mahkemenin yeri, Dava'nın saati kendisine bildirilmeyen Josef K. duruşmaya geç kaldığı için sorgu yargıcı tarafından azarlanır ve duruşmanın başlatılmayacağı ile tehdit edilir buna rağmen duruşma başlar. Ancak Dava'nın açılma nedeni ve Josef K.'nin suçu halen belirsizdir. Josef K. bir bankada şef olarak çalışmaktadır ama sorgu yargıcı 'evlerde boyacılık yapıyorsunuz öyle mi?' (Kafka, 2008a: 43) diye sorar. Suçlanan bireyin suçunun ne olduğu bir yana kim olduğunun bile belli olmadığı bir dava ve yargılama sürecinin rezilliği yine roman kahramanı Josef K. tarafından şöyle denilerek ortaya konur:

Boyacı olup olmadığımıza ilişkin sorunuz, Sayın Yargıç –doğrusu sormuş da değilsiniz, düpedüz ileri sürdünüz bunu – aleyhimde yürütülmek istenen davanın nasıl şey olduğunu açıkça gösteriyor. Bunun hiç de bir dava olmadığını söyleyerek itirazda bulunabilirsiniz. Yerden göğe kadar hakkınız var derim: çünkü bir dava olabilmesi için, benim bunu öyle kabul etmem gerekir. Ama şu anda öyle de kabul ediyorum, hani sizlere acıyorum onun için. Zaten birazcık bu iş üzerinde durulmak istendi mi, yapılacak tek şey kalıyor: acımak. Rezil bir dava olduğunu söylemeyeceğim ama, bu deyim üzerinde sizi düşünmeye davet ederim” (Kafka, 2008a: 44)

Bürokrasi yoluyla karşı konulmaz bir güç olarak bireyin karşısında yer alan devlet; hukuk ve yasa yoluyla da yargı sürecinde bireyin karşısına dikilir. *Yargı birden çıkmaz ortaya, dava giderek yargıya dönüşür.* (Kafka, 2008a: 206) Bürokrasinin bireyle devlet arasında görünmeyen köprü işlevi, hukukta da yargı yoluyla kendini açığa vurur: “Diyelim göl ortasında bir ada vardır, kendisini kıyıya bağlayan ne bir köprü bulunur, ne de oraya kayıklar çalışır, işte böyle bir adada gezintiye çıkmış biri gibidir yargı; kendisi kıyıdan gelen müziği işitir, ama kendi sesi kıyıdan işitilmez.” (Kafka, 2005c: 145) Hukuk ve yasa'nın bireylere olan uzaklığı, yargının işleyiş düzeni bireylere yabancıdır.

Herkese açık olması gereken kanun kapısı, bireylerin karşısına aşılmaz bir engel olarak çıkar. *Kanun Önünde* adlı hikâyesinde Kafka; kanun kapısına gelen taşralı adamın kapıcı tarafından içeri alınmaması olayı üzerinden kanunların halka yabancılığını anlatır. Belli bir sosyal zümrenin

tekelinde bulunan kanunlar halk için yabancıdır. Halktan biri; taşralı bir adamın kanun kapısından geçmesi engellenir. Taşralı adamın kanun kapısından geçme girişimlerinin tümü sonuçsuz kalır. Kapıcı, taşralı adamın rüşvetlerinin tamamını kabul eder ve sebebini de taşralı adama: tek bunları alıyorum ki, bak şu yola da başvuracaktım, unuttum sanmayasın (Kafka, 2005b: 83) diyerek açıklar.

Taşralı adam yıllar geçer ama kapıdan geçemez ve orada yaşlanır. Çünkü beklemek yalnızca bitip tükenmeyen bir çaresizliktir. (Kafka, 2003: 314) Taşralı adamın ölmeden merak ettiği şey herkese açık olması gereken kanun kapısından kendisinden başka kimsenin geçmeye teşebbüs etmemiş olmasıdır. Kapıcının verdiği cevap hukuk sistemimin halk için olmasına karşın halka ne kadar yabancılaştığının göstergesidir: "...nasıl oluyorda, bunca yıl benden başkası girmeye kalmadı bu kapıdan? Senden başkası giremezdi, çünkü senin içindi bu kapı. Gideyim de kapayayım artık." (Kafka, 2005b: 84)

Bireyler istese de, yıllarca beklese de kapılar sonunda yüzlerine kapanacaktır. Bürokrasinin çarpan kapılarının gürültüsü, kanun önünde de yankısını hissettirir. Bireyler kanun kapısından geri döndürülse de, hukuk bireylerin üstünde bir güç olarak her zaman varlığını hissettirmektedir. Çünkü bireyler yasanın görünmez yargılama süreciyle karşı karşıyadırlar ve git gide kendilerini savunma gücünü de yitirirler. Çünkü mahkeme öyle boş davalar açmaz; bir kez dava açtı mı sanığın suçluluğuna inanır düpedüz ve bir daha bu inancından zor döndürülür.(Kafka, 2008a: 143)

Suçlu mahkemeyi kendisine çeker (Kafka, 2008a: 10) ancak mahkeme asla kanıtlarla iş görmez. (Kafka, 2008a: 145) Ve nasıl olsa bu mahkemeye karşı çıkılmaz. (Kafka, 2008a: 103) Dolayısıyla teslim olmak ve suçu itiraf etmek gerekir. Ama suç diye bir şey yoktur ortada. (Kafka, 2008a: 120) Görüldüğü gibi birey bilmediği durumlarla karşı karşıya bırakılır ve suçunun bile belli olmadığı bir dava'da teslim olması istenir. Mahkemeler ve yasa'nın yanlış karar verme olasılığı yoktur çünkü resmi bürolarda bir çalışma ilkesidir; yanlışlıklarını asla hesaba katılmaz. (2009c: 79)

Yargılama sürecinde teslim olmamış birey teslim olmayı kabullendikten sonra yabancılaşmanın içine düşmüştür. Hukuk ve yasa bireylerden bağımsız bir güç olarak onların karşısına dikilir ve onların yabancılaşmalarına neden olur. Yasayı bilmemek başlı başına suçlu olmanın en açık deli-

lidir. Ancak yasayı geçmek, öğrenmek isteyen bireyleri de çarpan kapıların gürültüsü sarsar. Hukuk ve yasanın saçmalığına ve yabancılaşmaya olan etkilerine Franz Kafka'nın *Cezalılar Kolonisi* adlı eserinde de rastlanır. Eserde yargılama süreci ve infazın en sert şekliyle karşımıza çıktığını görürüz: “Bizim infaz yöntemlerimiz öyle sert değildir. Çığnediği buyruk mahkûmun vücuduna tırmıkla yazılır o kadar.” (Kafka, 2005b: 129)

Dava'da ansızın tutuklanan Josef K. gibi burada da infazı gerçekleştirecek mahkûm infazından habersizdir. Burada mahkûm yargılanmak bir yana sorgulanmamıştır. Suçlu olduğunu bile bilmeden hakkında infaz emri verilmiştir. Çünkü *suç hiçbir zaman kuşkuyla yer bırakmayacak gibi kesindir.* (Kafka, 2005b: 130)

Hukuk sistemi bünyesinde bulunan bütün örgütlenme biçimleriyle bireyin üstünde ve bireye karşı bir güç olarak çalışır. Hukuk ve yasa bireyin üstünde bir güç mekanizması olarak, bireyin yalnızlaşmasına ve yabancılaşmasına neden olmaktadır.

Franz Kafka'da hukuk düzeni ve bu düzenin işlerliğini sağlayan yasalar birey üzerinde bir baskı unsuru olarak bireylerin yabancılaşmalarına neden olmaktadır. Yasa soylulara hizmet etmesi nedeniyle halka yabancıdır; anlamdan yoksun oluşu ve hükmettiği cezalar ile infaz süreçlerinin korkunçluğu nedeniyle de bireyleri kendi kendilerine yabancılaştırır. Dava ve Cezalılar kolonisinin gösterdiği üzere Kafka kendisinden önce –ve muhtemelen sonra – kimsenin yapmadığı bir şeyi, modern devletin hukuk makinesinin işleyişini kurbanlarının bakış açısıyla ortaya koymayı başardı. (Löwy, 2008: 71)

Sonuç

Yabancılaşma probleminde Kafka, modern bireyin geldiği son noktada durmaktadır. Modern bireylerin geçirdiği değişime eserlerinin çoğunda rastlanmaktadır. Kafka'nın kahramanları bir anda içinde buldukları hayata tamamen karşı bir durumla karşı karşıya kalırlar. Alışlageldikleri hayatın tersine bir anda yepyeni bir durumla karşılaşılırlar. Kafka devam eden hayatın karşısına, ona tamamen ters, yabancı bir dünya koyar. Birey bu yeni dünyada yabancılaşmayı en son haddine kadar yaşar. Kafka yabancılaşmayı bu yeni dünyalarda resmederek; yabancılaşmanın modern toplumdaki yapısını teşhis eder. Kahramanlarını alışmış hayatlarından

kopararak yeni bir çevre, yeni bir düzen içerisinde yabancılaşmanın sınırlarına getirir. Sürekli olarak kahramanlarının karşısında onları yabancılaştıracak karşıt güçler bulunur. Bu karşıt güçler kimi zaman aile, kimi zaman iş, kimi zaman da bürokrasi ve hukuk yoluyla tezahür ederler.

Kafka'nın yabancılaşma noktasında en önemli başarısı, yabancılaşmanın bireysel hayatın karşılaştığı her yaşantıda ortaya çıkabileceğini ve bunun bireyleri kişiliklerinden ve dünyadan uzaklaştıracak kadar etki edeceğini göstermesidir. Modern dönemde aile ilişkilerinin maddi çıkar ilişkilerine döndüğü, iş hayatının içinden çıkılmaz boğucu çarklarını, iktidarı (gücü) elinde bulunduranların uyguladığı baskıyı Kafka'nın eserlerinde buluruz. Bunun yanı sıra Kafka adaletin kimsenin umurunda olmadığı, bürokratik ve hukuksal örgütlenmelerin kurbanlarının olduğu bir düzeni tasvir ederek; bu düzenin birey üzerindeki olumsuz etkisini göstermiştir. Kafka yabancılaşmanın geldiği son noktayı, modern dünya tiyatrosunu bütün perdeleriyle göz önüne sermiştir. Bu tiyatrodaki birey düştüğü çıkmazların içinde boğularak; tamamen vazgeçişe sürüklenir. Perdenin sonunda birey artık sonunu geldiğini anlar. Kafka modern bireyin yazgısını başından görmüştür.

Franz Kafka felsefi bir eser vermemiş olmasına rağmen modern felsefenin önemli problemlerinden olan yabancılaşmayı eserlerinde ele alışı ve problemin günümüz dünyasında nerelerde karşımıza çıkabileceğini göstermesiyle felsefe edebiyat ilişkisine bir örnektir. Yabancılaşmanın ailevi, bürokratik, hukuksal ve ekonomik yaşamda ortaya çıkışını ve etkisini açıklama konusunda Kafka'dan yardım alabileceğimiz kesindir. Franz Kafka eserlerinin arka planında hep felsefi bir takım unsurları hikâyeleştirerek; eserleriyle felsefe-edebiyat ilişkisini en iyi şekilde yansıtan, bu yönüyle de edebiyatçı-düşünür olarak anmamız gereken bir yazardır.

Kaynaklar

- Brod, M. (2000). *Kafka'da İnanç ve Umutsuzluk* (çev. K. Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Carrouges, M. (1966). Kafka ve Yapıtları (çev. T. Yücel). *Cep Dergisi*, 1 (1).
- Cevizci, A. (2000). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Ertoy, M. (2007). *Yabancılaşma Kader mi Tercih mi?* Ankara: Lotus Yayınevi.

- Fischer, E. (1985). *Franz Kafka* (çev. A. Cema). İstanbul: Bilim Felsefe Sanat Yayınları.
- Fischer, E. (1990). *Sanatın Gerekliği* (çev. C. Çapan). Ankara: Verso Yayınları.
- Garaudy, R. (2007). *Kafka*, 2 (çev. M. Sert). İstanbul: Yirmidört Yayınevi.
- Garaudy, R. (1991). *Picasso, Saint-John Perse, Kafka* (çev. M. H. Doğan). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Janouch, G. (2008). *Kafka ile Söyleşiler* (çev. K. Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kafka, F. (2010). *Aforizmalar* (çev. O. Çakmakçı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kafka, F. (2009a). *Babama Mektup* (çev. K. Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kafka, F. (2009d). *Bir Savaşın Tasviri* (çev. K. Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kafka, F. (2008a). *Dava* (çev. K. Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kafka, F. (2009b). *Değişim* (çev. K. Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kafka, F. (2003). *Günlükler* (çev. K. Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kafka, F. (2005b). *Hikâyeler* (çev. K. Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kafka, F. (2005a). *Milena'ya Mektuplar* (çev. K. Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kafka, F. (2008b). *Kayıp (Amerika)* (çev. K. Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kafka, F. (2005c). *Taşrada Düğün Hazırlıkları* (çev. K. Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kafka, F. (2009c). *Şato* (çev. K. Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Lucaks, G. (2000). *Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı* (çev. C. Çapan). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Löwy, M. (2008). *Franz Kafka: Boyun Eğmeyen Hayalperest* (çev. I. Ergüden). İstanbul: Versus Kitap.
- Pappenheim, F. (2002). *Modern İnsanın Yabancılaşması* (çev. S. Ak). Ankara, Phoenix Yayınevi.
- Robertson, R. (2007). *Kafka* (çev. E. Böke). Ankara: Dost Kitabevi.
- Rousseaux, A. (1984). Kafka'nın Bir Romanı Üzerine (çev. G. Çetinor). *Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı*, 16-17.
- Öktem, Ü. (2010) Felsefe-Edebiyat Etkileşimi: Felsefi Roman. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 50 (1).

- Öztürk, A. (1984). Yaşama Açlığı Şampiyonu. *Yazko Çeviri Kafka Özel Sayısı*, 16 – 17.
- Öztürk, M. (2007). *Franz Kafka ve Sinema*. İstanbul: Donkişot Güncel Yayınlar.
- Vogl, J. (2011). *Tereddüt Üzerine* (çev. Ç. Tanyeri). İstanbul: Metis Yayınları.
- Wagenbach, K. (2008). *Franz Kafka Yaşamöyküsü* (çev. K. Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Teber, S. (2001). *İnsanın Hiçleşme Serüvenine Giriş*. İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- Tuğcu, T. (2002). *Yabancılaşma Problemi*. Ankara: Alesta Yayınevi.

Öz: Bu çalışmada yabancılaşma problemi Franz Kafka'nın eserlerine bağlı olarak tahlil edilmiştir. Günümüz insanının yaşadığı en önemli sorunlardan biri olan yabancılaşma, hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. İnsan ilişkilerinin somut anlatımı en iyi şekilde edebi eserlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple Franz Kafka'nın eserleri felsefe-edebiyat ilişkisinin bir örneği olarak yabancılaşma problemi çerçevesinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Franz Kafka, felsefe, edebiyat, felsefe-edebiyat ilişkisi, yabancılaşma.

